ANTEA LUI LUIGI PULCI

Iulia NĂNĂU
Universitatea de Vest din Timişoara

RIASSUNTO. Il presente lavoro si propone di sottoporre all'attenzione del pubblico romeno il personaggio di Luigi Pulci, Antea, una principessa-guerriera pagana diventata in seguito alla morte del padre regina di Babilonia. Nonostante il fatto che la retorica pulciana sia stata catalogata come medievale, la figura di Antea sfugge a tale etichetta, sia per la cura mostrata da Pulci nei dettagli, sia per il fatto che il ritratto dell'amazzone viene delineato attraverso vari episodi lontani nel tempo. Seguendo le avventure della regina pagana lungo tutto il poema, si rileva una coerenza che manca ad altri personaggi femminili molto più famosi come l'Angelica di Boiardo o la Bradamante di Ariosto.

***Cuvinte-cheie**:* amazoană păgână, faimă, *cortesia*, regină, autoritate paternă, iubire stilnovistă, paladini

1. "Half-serious rhymes"[1]

În Florența, spre deosebire de celelalte orașe italiene, tradiția *cantari*[2]-lor fusese supusă, încă dinaintea lui Pulci, unui proces de rescriere cultă, în spiritul unei literaturi burgheze având o largă paletă de beneficiari[3]. Mediul cultural întreținut de familia Medici era propice literaților, încurajând prin eterogeneitate competiția intelectuală. Astfel, la curtea lui Lorenzo Magnificul trăiau atât poeți care scriau în *volgare*[4], continuând, prin operele lor, tradiția populară şi burgheză din Trecento, cât şi rafinați filozofi şi filologi umanişti[5]. Dar conflictul[6] care intervine la un moment dat între Pulci, ca reprezentant al primei categorii, şi cărturarii umanişti precum Scala, discipol al lui Ficino, Matteo Franco şi ulterior Ficino însuşi, dincolo de motivele personale – caracterul bizar şi invidios al primului, aşa cum au subliniat unii cercetători[7] – , îşi găseşte cauza principală, în opinia lui Edoardo A. Lebano, în „intoleranța nativă a poetului față

[1] „Rime pe jumătate serioase": sintagmă folosită de Byron, un mare admirator al lui Pulci, pentru a-i caracteriza versurile. Apud James Wyatt Cook, *Half-Serious Rhymes: The Narrative Poetry of Luigi Pulci by Mark Davie; Morgante: The Epic Adventures of Orlando and His Giant Friend Morgante by Luigi Pulci.* in **"**Renaissance Quarterly", Vol. 52, No. 2 (Summer, 1999), p. 506 (traducerea citatelor din italiană şi engleză îmi aparține).
[2] Termenul derivă de la *canto* [cântec] şi se referă la compoziții cu caracter narativ în octave realizate de *canterinii* sau *cantimpanca* care sunt, aşa cum observă Giulio Ferroni, o versiune modernă a menestrelilor medievali. Aceştia şi-au desfăşurat activitatea cu precădere în Toscana, între secolele XIV şi XV.
[3] Aulo Greco, „Introduzione" în Luigi Pulci, *Morgante e opere minori*, Volume I, UTET, Torino, 2004, p. 10.
[4] Din motive de acuratețe am preferat păstrarea termenului de *volgare,* care se referă la limbile derivate din latină în perioada medievală, considerate drept o alternativă la folosirea latinei şi care-şi vor dobândi în Renaştere, prin intermediul operelor literare, statutul de limbi autonome. Traducerea prin „popular" nu reflectă complexitatea fenomenului lingvistic.
[5] *Ibidem*, p. 12.
[6] Edoardo A. Lebano, *Luigi Pulci and Late Fifteenth-Century Humanism in Florence*, in „Renaissance Quarterly", Vol. 27, No. 4 (Winter, 1974), p. 491-492.
[7] *Ibidem*, p. 493.

BDD-A6474 © 2011 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:03:56 UTC)

de speculațiile intelectuale şi disprețuirea constantă a religiei"[1].

Istoricii literari[2] l-au catalogat pe Luigi Pulci drept un autor tributar tradiției populare medievale florentine, aversiunea față de Biserică marcând o dată în plus neapartenența sa la cultura umanistă, având la origine, aşa cum subliniază Giuseppe Toffanin, un caracter profund creştin[3]. Tocmai abilitatea sa de a compune poezii în stil popular, care i-a adus un renume la curtea florentină, în opinia lui Aulo Greco, i-a atras atenția şi mamei lui Lorenzo, Lucreția Tornabuoni, interesată să obțină de la el o operă care să fie acceptată de cărturari şi să fie pe placul claselor sociale inferioare, pentru a creşte popularitatea familiei sale[4]. Desigur că Lucreția nu şi-a dorit o parodie a epicii cavalereşti[5], însă fantezia debordantă a lui Pulci, dublată de interesul pentru experimentul lingvistic, pentru jargon şi dialect, precum şi de pasiunea pentru poezia toscană din Trecento[6] nu puteau produce un alt fel de rezultat.

În mod tradițional[7], *Morgante* este considerat ca fiind lipsit de unitate, de o acțiune centrală care să adune în jurul ei numeroasele episoade construite în baza unor scheme repetitive, dar au fost şi cercetători care, dimpotrivă, au constatat existența unui pattern narativ coerent în prima parte a poemului[8]. Evenimentele narate îi au în vedere în primul rând pe cavalerii lui Carol Magnul şi conflictul apărut între aceştia şi rege în urma intrigilor perfidului Gano di Maganza. Numărul personajelor feminine prezente în Morgante este mai restrâns decât cel din *Orlando Innamorato* al lui Boirdo sau din *Orlando Furioso* al lui Ariosto, dar acest fapt, dincolo de a marca un probabil dezinteres al lui Pulci față de publicul feminin, nu are repercusiuni asupra creației şi modului de reprezentare la nivel formal, ba dimpotrivă: Antea este un personaj admirabil construit, prezentat într-o evoluție temporală de la tinerețe spre maturitate şi descris cu mai multă acurateță şi coerență decât Angelica lui Boirdo sau Bradamante a lui Ariosto.

2. Antea – *la donna famosa / la reina*

Fiică a Sultanului, Antea intră în scenă în *Cantare XV*, când tatăl ei reclamă teritoriul administrat de muftiul ucis de Rinaldo (XV, 90, 91) printr-un sol al cărui discurs este considerat ofensiv şi drept pedeapsă sfârşeşte aruncat pe fereastră de paladin (XV, 95). Aflând de moartea acestuia, Sultanul se înfurie, amenințând cu distrugerea totală (XV, 96), dar Antea nu se lasă

[1] *Ibidem* : "the poet's native intolerance of intellectual speculation and in his constant contempt for religion".
[2] Natalino Sapegno, Giulio Ferroni, Paolo Orvieto etc.
[3] Apud Edoardo A. Lebano, *Luigi Pulci and late Fifteenth-Century humanism in Florence,* in "Renaissance Quarterly", Vol. 27, No. 4 (Winter, 1974), p. 489.
[4] Aulo Greco, „Introduzione", in Luigi Pulci, *Morgante e opere minori*, Volume I, Torino, UTET, 2004, p. 15.
[5] *Ibidem*, p. 15.
[6] *Ibidem*, p. 18-19.
[7] Salvatore S. Nigro, *Pulci e la cultura medicea*, Laterza, Bari, 1972, p. 42; Mario Sansone, *Storia della letteratura italiana*, Principato, Milano, 1987, p. 160; Giulio Ferroni, *Storia della letteratura italiana. Dalle origini al Quattrocento*, Torino, Einaudi, 1991, p. 357.
[8] Apud Russel Albert Ascoli, *Pulci's "Morgante": poetry and history in Fifteenth-Century Florence by Constance Jordan* in "Renaissance Quarterly", Vol. 41, No. 1 (Spring, 1988), p. 148.

BDD-A6474 © 2011 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:03:56 UTC)

orbită de sentimente, ci analizează situația cu multă înțelepciune, identificând cauza reacției dure din partea creştinilor în lipsa de diplomație a mesagerului (XV, 96). Cu vorbe iscusite îl convinge pe Sultan că este singura capabilă să se înțeleagă cu paladinii şi să-i aducă răspunsul dorit, primind încuviințarea acestuia (XV, 97). Demersul amazoanei, precizează Pulci, are la bază o motivației ascunsă, dragostea pentru curajul lui Rinaldo, rezultat al importanței deosebite pe care Antea o acordă calităților războinice:

> Această tânără auzise de faima
> lui Rinaldo mult vorbidu-se în Siria,
> iar pentru că virtuțile mult le mai iubea,
> se-ndrăgosti de a lui vitejie.[1] (XV, 98)

Figura Anteei este descrisă în amănunt de narator (XV, 98-101), a cărui privire se dovedeşte orientată spre partea superioară a corpului, chipul şi mâinile, marcând ceea ce Vigarello identifică drept „prestigiu al <susului>"[2]. Este vorba de o frumusețe tipizată, dar precizările cu privire la pieptul larg şi la talia îngustă, deşi sunt realizate prin intermediul unor comparații cu figuri mitologice, se înscriu într-un nou model formal de frumusețe derivat, aşa cum observă tot Vigarello, din acest mod „extrem de focalizat de a privi"[3]. Este vorba de „o imagine tradițională pentru chip, care îmbină într-un oval culoarea <trandafirului şi a crinului>. Imagine mai marcantă pentru bust, menit a ține într-un <coş> liniile puternic subțiate înspre jos [...]. Simetria şi lejeritatea au câştig de cauză. Forma, desigur, nu este nouă, în schimb ea se accentuează prin intermediul lărgimii umerilor, al curburii coastelor, al îngustimii mijlocului. Îngustarea marchează modernitatea"[4]. Trăsăturile fizice sunt mai apoi completate de maniere, atitudine, caracter şi iscusința în mânuitul armelor. În ciuda înfățişării, spre finalul descrierii, Antea se dovedeşte a avea o sumedenie de trăsături comportamentale masculine demne precursoare ale curteanului desăvârşit imaginat de Castiglione. Medievalul Pulci trasează astfel un portret feminin în armonie cu noile canoanele de frumusețe din Quattrocento, pe parcursul a şase *cantari*, o realizare unică în felul ei, neegalată de Boiardo sau de Ariosto:

> [...] ea Antea se numea;
> şi toate frumusețile-i erau de zeiță.

[1] „Questa fanciulla ufito avea per fama
Rinaldo nominar molto in Soria,
e perché le virtù molto quella ama,
s'innamorò della sua gagliardia."
[2] Georges Vigarello, „Introducere" în *O istorie a frumuseții. Corpul şi arta înfrumusețării din Renaştere până în zilele noastre*, traducere de Luana Stoica, Chişinău, Editura Cartier, 2005, p. 23.
[3] *Ibidem*, p. 23.
[4] *Ibidem*, p. 23.

BDD-A6474 © 2011 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:03:56 UTC)

Şi păreau ale lui Dafne pletele-i de aur;
la faţă ea drept Venus trecea;
ochii stele-i erau din eterna mulţime;
nasul după al Iunonei a fost copiat;
gura şi dinţii de un ivoriu ceresc,
rotundă bărbia, cu gropiţă, bine croită;
albu-i gât şi un umăr şi cu celălalt
ai fi crezut că de la Pallas i-a luat;

şi svelte, iscusite şi iuţi braţe
avea şi lungă şi dalbă mâna,
să poată-ntinde bine arcu' la vânat,
de-i semăna în toate lui Diana.
Deci orice lucru pare bine rânduit,
deci nu era aceasta pământească femeie:
largă-i la piept după cum e măsura;
Proserpina părea că e la mijlocel;

şi Deiopea părea în şolduri,
bine ca să poarte tolba cu săgeţi;
picioarele îşi arăta doar, mici şi albe.
Să crezi frumoase că-i erau şi alte părţi,
că de nimic nu duce lipsă aceasta:
în aşa fel sunt stelele făcute;
să se ascundă dară nimfele toate,
că lângă ea desigur că ar fi urâte.

Avea mişcări line şi unele surâsuri,
anume purtări delicate, graţioase
că şase paradisuri îţi deschideau
şi râurile-n sus pe munţi făceau să curgă,
că o sută de Narcis s-ar fi îndrăgostit,
nici mai puţin Iosif de ea s-ar fi aprins;
părea la pas şi la port ca Rahela;

BDD-A6474 © 2011 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:03:56 UTC)

vorbele-i erau ca zahărul şi mierea.

Toată era *cortese*[1], nobilă era,
cinstită, înțeleaptă, pură şi ruşinoasă,
în cele ce-a promis mereu bărbătoasă,
câte o dată nițel cam disprețuitoare
cu purtări mărinimoase şi domneşti,
că era-n sânge şi la suflet generoasă:
se strânseră în ea aşa multe virtuți,
că nu se mai găsesc în lume sau la zei.

Artele liberale le ştia pe toate;
umbla adesea cu şoimu' călător;
la vânătoare rănea lei şi mistreți;
când un armăsar iute călărea
(şi nu-l gonea, ci aripi îi dădea),
c-o mână sau cu alta bine-l întorcea,
iar la întors, cine stătea de-o parte,
ar fi jurat, văzând-o, că e Marte.[2] (XV, 98-104)

[1] Am ales păstrarea termenului în italiană, aşa cum apare şi în studiul lui Peter Burke, „Curteanul" din *Omul Renaşterii* (volum cooronat de Eugenio Garin) tradus de Dragoş Cojocaru, deoarece *curtenie* sau *curtenesc* apar în *Dex* echivalate cu „amabilitate, politețe curtoazie" şi cu „De (la) curte, ca de la curte, de curtean", or *cortesia*, pe scurt, reluând definiția din *DISC*, este „O valoare considerată fundamentală în Evul Mediu şi în Renaştere şi care reuneşte în sine virtuțile liberale, loialitate, demnitate, sentimente elevate".

[2] [...] ella avea nome Antea;
e tutte sue bellezze eran di dea.

E' parveron di Danne i suoi crin d'oro
ella pareva Venere nel volto;
gli occhi stelle eran dell'etterno coro;
la bocca e' denti d'un celeste avoro,
del naso avea a Giunon l'esempio tolto;
e 'l mento tondo e fesso e ben raccolto;
la bianca gola e l'una e l'altra spalla
si crederia che tolto avessi a Palla;

e svelte e destre e spedite le braccia
aveva, e lunga e candida la mana,
da potere sbarrar ben l'arco a caccia,
tutto che in questo somiglia a Dïana.
Dunque ogni cosa par che si confaccia,
dunque non era questa donna umana:
nel petto larga è quanto vuol misura;
Proserpina parea nella cintura;

BDD-A6474 © 2011 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:03:56 UTC)

Şi Antea, ca şi Meredïana, cealaltă prinţesă războinică din poem, a primit de la tatăl ei un cal excepţional, pe care Pulci îl descrie în amănunt, de la culoare până la trăsăturile capului (XV, 105-107). Dar spre deosebire de cel al Meredïanei, o încrucişare grotescă, ucisă de aceasta din neglijenţă, cel al Anteei este un animal normal şi, mult mai important, deoarece după ce l-a încălecat prima dată şi i-a testat capacităţile, tinerei „poftă-i veni să poarte platoşă" [vennegli voglia portar corazza] (XV, 108). Este vorba de un capriciu, şi nu de o dorinţă motivată raţional sau de o vocaţie, dar, oricum, obţinerea calului este primul pas făcut de Antea spre transformarea într-o amazoană desăvârşită. Naratorul descrie acest parcurs în mod treptat: după platoşă urmează înarmarea, iar mai apoi întrecerile în giostre şi în turniruri, pentru a câştiga experienţă, culminând cu participarea la luptele adevărate (XV, 108, 109). Sunt, în fond, condiţiile pe care trebuia să le îndeplinească un tânăr în Evul Mediu pentru a putea deveni cavaler[1]. Dar Antea beneficia de un avantaj substanţial, deoarece avea scutul şi armura vrăjite, imposibil de distrus, şi astfel victoria îi era asigurată de fiecare dată (XV, 109), ca şi renumele (XV, 110). Prin urmare,

---

e Deiopeia pareva ne' fianchi,
da portare il turcasso e le quadrelle;
mostrava solo i pie' piccoli e bianchi.
Pensa che l'altre parte anch'eran belle,
tanto che nulla cosa a costei manchi:
a questo modo fatte son le stelle;
e vadinsi le ninfe a ripor tutte,
ché certo allato a questa sarien brutte.

Avea certi atti dolci e certi risi,
certi soavi e leggiadri costumi
da fare spalancar sei paradisi
e correr sù pe' monti all'erta i fiumi,
da fare innamorar cento Narcisi,
non che Giuseppe per lei si consumi;
parea ne' passi e l'abito Rachele;
le sue parole eran zucchero e mèle.

Era tutta cortese, era gentile,
onesta, savia, pura e vergognosa,
nelle promesse sue sempre virile,
alcuna volta un poco disdegnosa
con un atto magnalmo e signorile,
ch'era di sangue e di cor generosa:
eron tante virtù raccolte in lei,
che più non è nel mondo o fra gli dèi.

Sapeva tutte l'arti liberali;
portava spesso il falcon pellegrino;
feriva a caccia lïoni e cinghiali;
quando cavalca un pulito ronzino
(e correr nol facea, ma mettere ali),
da ogni man lo volgeva latino,
e nel voltar, chi vedeva da parte,
are' giurato poi che fussi Marte.

[1] Franco Cardini, „Războinicul şi cavalerul" în *Omul medieval*, volum coordonat de Jacques Le Goff, traducere de Ingrid Ilinca şi Dragoş Cojocaru, Iaşi, Editura Polirom, 1999, p. 69-103.

BDD-A6474 © 2011 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:03:56 UTC)

este posibil ca aprecierea virtuților în general, şi a celor ale lui Rinaldo în special, să-şi aibă originea în faptul că el, spre deosebire de ea, şi-a făcut un palmares demn de laudă fără să apeleze la arme fermecate, ajungând un cavaler temut prin propriile calități războinice.

În afară de faimă, Antea şi-a dobândit în Babilonia un statut de divinitate, din pricina firii aplecate spre greşeală a păgânilor, precizează Pulci, dispuşi să-şi fabrice zei din orice persoană care se dovedeşte ieşită din comun:

> Şi nu-i mirare că ei o adoră,
> că orice fapt' a sa îi părea dumnezeiască,
> cu totul în afară de putința omenească;
> cu osăbire acelui popor sarazin,
> care era deprins cu străbune greşeli mii,
> după cum de Belo şi Nino[1] se poate citi:
> şi-astfel credeau ei cum că aceasta
> născută fu din sămânță zeiască.[2] (XV, 111)

În fruntea unei armate redutabile, plină de nerăbdare să-i întâlnească pe vestiții paladini, Antea porneşte înspre Persia (XVI, 2). De cum ajunge, îşi face o intrare triumfală, arătându-şi măiestria în mânuitul lancei tocmai în piața centrală (XVI, 3). Este o mişcare bine gândită, care va da rezultatul scontat: Rinaldo şi Orlando sunt uimiți şi impresionați de calitățile ei războinice (XVI, 4), iar ulterior vrăjiți de abilitățile sale oratorice, după ce, întâmpinată fiind cum se cuvine, „cu mare onoare" [con grande onore] (XVI, 5), le adresează cuvinte măgulitoare, „lucruri ce la toți inima le 'nflăcăra" [cose che tutti infiammava nel core] (XVI, 5).

Pledoaria făcută de Antea în numele dorinței legitime a tatălui de a-şi recâştiga proprietatea este bine argumentată şi structurată în conformitate cu regulile *cortesiei*, un joc subtil între exaltarea virtuților paldinilor şi amenințarea cu războiul, teatral întreruptă pentru a-i oferi lui Copardo şi Chïariellei mustrarea cuvenită pentru trădare, iar lui Orlando surâsuri şi gesturi menite să-i câştige bunăvoința (XVI, 6-12). De-abia în ultima parte, distanțându-se de

[1] Belo a fost un rege asirian, despre a cărui divinizare după moarte pomenesc textele vechi. Acelaşi lucru s-a întâmplat şi cu fiul acestuia, Nino. (Aulo Greco în Luigi Pulci, *Morgante e opere minori*, a cura di Aulo Greco, Volume I, Torino, UTET, 2004, p. 491.)

[2] E maraviglia non è che l'adori,
ch'ogni suo effetto pareva divino,
al tutto dello uman costume fuori;
massime là quel popol saracino,
ch'era già avezzo a mille antichi errori,
come si legge di Belo e di Nino:
donde e' credevon certo che costei
fussi nata del seme degli iddèi.

BDD-A6474 © 2011 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:03:56 UTC)

intențiile tatălui ei, amazoana i se adresează lui Rinaldo, insistând cu precădere asupra faimei şi virtuților sale excepționale şi, pomenind de incidentul cu solul Sultanului, dar într-un mod care să nu-i stârnească mânia, îi propune acestuia un duel pentru a stabili cui îi revine regatul persan (XVI, 13-16). Prin abilitățile ei diplomatice, Antea nu doar îl convinge pe Rinaldo de justețea argumentelor utilizate, ci îi mai şi câştigă inima. Rinaldo îşi descrie îndrăgostirea în termenii liricii stilnoviste, aparținând sferei semantice a vânătorii: are în suflet o rană, iubita i-a întins o cursă (XVI, 19). Iubirea celor doi este explicată de Pulci, conform aceleaşi retorici stilnoviste, prin raportul de contiguitate[1] existent între sufletul rafinat, anima gentil, şi iubire, săgeata care străpunge şi diamantul, adică inimile cele mai aspre (XVI, 20).

Luptătoarea păgână acceptă propunerea lui Rinaldo de a amâna confruntarea cu trei zile şi, după ce petrece restul zilei cu veselie, mâncăruri alese, muzică şi dans, onorată de Rinaldo prin serviciul atent al lui Ulivieri, se întoarce acasă la apusul soarelui pentru a-i da răspunsul aşteptat tatălui ei, însoțită de paladinul îndrăgostit şi disperat că o va pierde (XVI, 20-27).

Antea este invocată de Rinaldo suferind din dragoste în treisprezece *cantari*. Paladinul îşi aseamănă iubirea cu cea a personajelor mitologice şi vede în amazoană culmea frumuseții şi a nobilimii, o reprezentare fidelă a idealului feminin stilnovist (XVI, 29-41). Nici mustrările lui Orlando cu privire la păgânitatea acesteia şi la datoria pe care o are față de credința creştină sau precizarea faptului că învingând-o pe necredincioasă obține un regat fără luptă, nu pot să-l elibereze de pasiunea mistuitoare (XVI, 45-56). Şi Antea suferă, aşteptând în cort începerea bătăliei, când este surprinsă de chemarea cornului (XVI, 62). Spre deosebire de Rinaldo, este interesată în primul rând să nu-şi păteze onoarea părând o leneşă care întârzie la luptă, atentă fiind să păstreze aparențele (XVI, 65). Se dovedeşte mult superioară cavalerului ca stăpânire, simț al datoriei şi respect față de autoritatea pe care o reprezintă, întrecându-l în cortesia, deoarece este dispusă să lupte, spre deosebire de Rinaldo care-şi aruncă armele, stârnind mânia lui Orlando (XVI, 66-68). Pentru a salva onoarea creştinătății, Ulivieri şi mai apoi Ricciardetto intervin în conflictul dintre Rinaldo şi Antea, fiind învinşi şi luați prizonieri (XVI, 71, 72). Cuprins de mânie şi indignare, dorind să-l pedepsească pe Rinaldo, Orlando o provoacă la luptă pe amazoană cu gândul s-o ucidă (XVI, 74, 75). Duelul se dovedeşte însă mult mai echilibrat decât s-ar fi aşteptat oricare din ei, cu atât mai mult cu cât ambii beneficiază de armuri indestructibile (XVI, 76-80). La venirea serii, propunerea paladinului de a întrerupe ostilitățile şi a le relua după trei zile este acceptată de amazoană (XVI, 82, 83).

Antea, aşa cum află Rinaldo de la un păgân, însoțindu-l pe Orlando în Babilonia pentru a-i salva pe Ulivieri şi Ricciardetto, suferă din dragoste pentru el, ducând o viață retrasă şi lipsită de veselie (XVI, 115). Reîntâlnirea îndrăgostiților este umbrită de urzelile lui Gano care, aflat la

[1] V. sonetul lui Guido Guinizzeli, *Al cor gentil rempaira sempre amore*.

BDD-A6474 © 2011 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:03:56 UTC)

curtea Sultanului, îl sfătuieşte pe acesta să-şi convingă fiica să-i ceară lui Rinaldo capul periculosului Bătrân din Munți (XVII, 7-9). Antea nu încalcă nici de această dată autoritatea paternă şi, utilizând toate armele de seducție pe care le avea la dispoziție, porneşte în întâmpinarea cavalerului îmbrăcată în albastru şi auriu:

> Ea Sultanului îi răspunse c-o va face,
> şi cât mai mult putea, frumoasă se gătea:
> pe ea îşi puse-un delicat veşmânt
> pe care străluceşte câte-o stea de aur
> peste întins azur, meşteşugit țesut
> din mătase bogată, şi-apoi urcă-n şa
> cu două slugi, ş-armură nu voia.[1] (XVII, 10)

Tânăra îl întâmpină pe cavaler cu salutul cortese şi-l mustră atunci când o întrebă unde şi-a lăsat armele, dându-i de înțeles că ar fi trebuit să-şi dea seama că lipsa acestora este motivată de iubirea „neschimbată şi demnă" [costante e degno] (XVII, 13) pe care i-o poartă (XVI, 11-13). Adjectivele utilizate de Pulci pentru a descrie sentimentele Anteei ar putea rezuma comportamentul acesteia de-a lungul întregului poem, personajul fiind caracterizat de o rară coerență.

Amazoana, abilă oratoare, îi prezintă lui Rinaldo întreaga situație fără să-l pună într-o lumină proastă pe Sultan, dar distanțându-se totodată de cererea acestuia (XVII, 14). Târgul putea să pară avantajos – eliberarea prizonierilor şi administrarea Persiei – pentru cineva care nu cunoaşte perfidia şi puterile Bătrânului, dar Rinaldo acceptă provocarea în numele iubirii pe care i-o poartă Anteei (XVII, 16).

Întoarsă în cetate, tânăra este rugată de tatăl ei să dea curs unei alte solicitări venită din partea lui Gano: atacarea Parisului, lipsit de apărare (XVII, 19-21). Deşi încearcă să-şi convingă tatăl că a aştepta întoarcerea lui Rinaldo este pentru ea o chestiune de onoare, mult mai importantă decât orice rațiuni pragmatice – „că tot mai mult onoarea ca averea jinduieşte" [che sempre più l'onor che l'util brama] (XVII, 22) – se supune voinței paterne (XVII, 27) şi pe drum visează cu ochii deschişi la curtea lui Carol Magnul şi la viitoarele confruntări cu paldinii vestiți

[1] Ella rispose al Soldan ch'era presta,
e quando più poté si facea bella:
missesi indosso una leggiadra vesta
ove fiammeggia d'oro alcuna stella
nel campo azurro, molto ben contesa
di seta ricca, e poi montava in sella
con due sergenti, e non volle armadurra.

BDD-A6474 © 2011 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:03:56 UTC)

care vor contribui la creşterea renumelui ei, interesată fiind, aşa cum precizează Pulci, numai de gesturile onorabile:

«Şi cu paladinii încă mă voi lupta;
Rinaldo s-o întoarce, Orlando asemenea,
şi poate atunci cu ei puterea mi-o voi măsura:
faima-mi până la cer sus va zbura».
Astfel de-aceste lucruri drag prinde
la care cugeta în timp ce călărea,
căci numai dup' onoare ea tânjea
şi-avea o inimă mult prea nobilă.[1] (XVII, 29)

Antea nu este singură în campania de cucerire a Parisului, o însoţeşte Gano, ţinându-i companie şi încercând s-o impresioneze cu relaţiile pe care le are în Franţa. Dar tânăra luptătoare nu poate decât să-l disprețuiască, socotindu-l cel mai mare trădător văzut vreodată (XVII, 30, 31), chiar dacă la început îi ascultă sfaturile şi trimite un sol la Montealbano prin care-şi anunță venirea şi intenția de a se răzbuna pe Rinaldo prin câştigarea castelului (XVII, 50, 51).

Întâlnirea cu Guicciardo şi Alardo, debutează sub semnul cortesiei, tinerii schimbând aprecieri reciproce (XVII, 54-58) dar riscă să degenereze atunci când primul dintre ei o acuză pe amazoană de „villania" [mârşăvie] (XVII, 58), ca răspuns la încercarea Anteei de a-şi justifica atacul asupra fortăreței prin dorința nobilă de a-şi construi un renume prin luptă dreaptă. Tânăra nu reacționează la provocare şi se pregăteşte să anihileze atacul lui Guicciardo, trântindu-l de pe cal, ca şi pe fratele lui, Alardo (XVII, 60-63). Cei doi sunt făcuți prizonieri şi Antea îi cere lui Gano un sfat referitor la soarta lor (XVII, 64), respectându-i autoritatea dobândită prin încrederea pe care i-a acordat-o Sultanul. Când trădătorul propune să-i spânzure (XVII, 64, 65), primul ei gest este acela de a-i linişti pe cavaleri, asigurându-i de intențiile sale onorabile şi de dragostea pe care i-o poartă lui Rinaldo (XVII, 66, 67), iar al doilea este să-l răsplătească pe Gano în funcție de propriile acțiuni. Pedeapsa trădătorului se realizează în două etape: inițial este dat pe mâna mamelucilor care-l snopesc în bătaie, umilindu-l (XVII, 68) iar mai apoi este închis la Montealbano, unde Antea este invitată de Guicciardo şi Alardo ca oaspete până la întoarcerea lui

[1] Combatterò co' paladini ancora;
Rinaldo tornerà, così Orlando,
e proverrommi con lor forse allora:
la fama insino al ciel n'andrà volando».
Così di queste cose s'innamora
mentre che a ciò pensava cavalcando,
come colei che sol bramava onore
e molto generoso aveva il core.

BDD-A6474 © 2011 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:03:56 UTC)

Rinaldo (XVII, 72).

Aventurile amazoanei păgâne sunt întrerupte până în *Cantare XX* când, la rugămintea lui Malagigi, îl eliberează pe Gano (XX, 4) iar mai apoi porneşte împreună cu necromantul, Astolfo, Guicciardo şi Alardo spre castelul vrăjitoarei Creonta, pentru a-l salva pe Rinaldo (XXI, 54). Pe drum întâlnesc trei cavaleri păgâni cu care se duelează (XXI, 55-61). Antea nu participă la luptă, dar nu se limitează la a fi o simplă spectatoare, ci comentează faptele de vitejie ale neamului Chiaramonte (XXI, 61) sau încearcă să-l consoleze pe Astolfo pentru căderea de pe cal (XXI, 64).

Reîntâlnirea dintre cei doi îndrăgostiți este umbrită de sarcina dificilă pe care Rinaldo trebuie să o ducă la îndeplinire, anihilarea vrăjitoarei, dar asta nu-i împiedică să schimbe câteva gesturi tandre (XXI, 67).

Odată eliminat pericolul reprezentat de Creonta, cu ajutorul farmecelor lui Malagigi (XXI, 73-78), paladinii rămân stăpâni peste castel, dar în lipsa unui duşman comun încep, ca de obicei, să se certe. Sătulă de conflicte, după plecarea lui Orlando, Antea se hotărăşte să se întoarcă în Babilonia, însoțită de Rinaldo (XXI, 94). Ajunsă acasă, găseşte un oraş lipsit de fastul obişnuit, pierdut în urma morții tatălui ei (XXI, 96). Prin intervenția lui Rinaldo, îi va urma Sultanului la tron, spre marea bucurie a poporului care o iubeşte şi o onorează, revenindu-şi din letargie (XXI, 96, 97).

Antea ajunge o „regină glorioasă" [reina gloriosa] (XXIV, 8), dar nu-şi găseşte pacea deoarece îi consideră pe cavalerii creştini vinovați de moartea Sultanului (XXIV, 8). Ucigaşul acestuia a fost de fapt Bătrânul din Munți, chiar dacă la duel au fost de față şi paladinii (XIVII, 68). Pulci explică acest resentiment al reginei printr-un proverb care pune în seama vieții lipsite de griji apariția gândurilor răutăcioase şi prin înclinația pe care o au femeile spre ranchiună:

> Proverbul este: cine bine şade, rău crede la urmă.
> Şi avu loc destul acel gând strâmb;
> căci în sufletu' femeii mult poate mânia.[1] (XXIV, 9)

Şi Gano, prin scrisorile trimise din Franța, alimentează dorința de răzbunare a reginei, amintindu-i conflictul dintre Sultan şi paladini şi asigurând-o că poate obține o victorie uşoară dacă se hotărăşte să atace repede, pentru că Rinaldo e în Egipt iar Carol Magnul este un bătrân ramolit (XXIV, 10).

Vasalii Anteei sunt gata de luptă, dar regina ar avea nevoie de un aliat. Nereuşind să-l

[1] Proverbio è: chi ben siede, alfin mal pensa.
Ebbe pur loco il suo pensiero stolto,
ché nel cor femminil può molto sdegno.

BDD-A6474 © 2011 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:03:56 UTC)

convingă pe Marsilio, care-şi dorea pacea, îl roagă pe Gano să-şi folosească uneltirile pentru a-l face să se răzgândească (XXIV, 12-18). Amazoana pentru care onoarea era cel mai de preț lucru pare să fi dispărut odată cu moartea tatălui şi obținerea puterii absolute, chiar dacă, după ce a beneficiat de serviciile lui Gano, îşi exprimă intenția de a-l spânzura ca pe un trădător (XXIV, 31). De fapt trecerea timpului i-a mai domolit avântul tineresc, odată ce i-a fost potolită nevoia de afirmare prin încoronare, dar mai ales pasiunea, aşa cum observă Pulci referitor la dragostea pentru Rinaldo:

> Antea de Rinaldo nu-şi mai aminteşte:
> ştia că prin Egipt deja-şi pierduse tinerețea;
> trecuse mult prea arzătorul foc,
> şi-acum de-al său război se pregăteşte.[1] (XXIV, 31)

Invazia păgână îi surprinde pe creştini care nu reacționează la timp (XXIV, 57) şi se trezesc cotropiți de o armată numeroasă şi doi uriaşi fioroşi aflați în slujba Anteei (XXIV, 58). La indicațiile lui Malagigi, Ulivieri este trimis de Orlando s-o întâmpine pe regină (XXIV, 66). Întâlnirea dintre cei doi îi oferă Anteei ocazia de a-şi rememora tinerețea pierdută. Îl îmbrățişează pe cavaler, lăudându-i aspectul tineresc şi apreciindu-i frumusețea, de parcă ar fi o bătrână care se reîntâlneşte după mulți ani cu un fost iubit, între cei doi existând o oarecare diferență de vârstă. Conform mentalității epocii, odată depăşită vârsta de douăzeci şi cinci de ani, o femeie era considerată trecută de tinerețe şi lipsită de farmec[2], iar Pulci nu se va mai referi, nici măcar în treacăt, la aspectul fizic al amazoanei, exemplu de frumusețe în *Cantare XV*:

> Ulivier, cum Orlando îi spuse, se duse
> unde era Antea, şi coborî de pe Rondello
> şi-ngenunchie, apoi o salută;
> şi tot la fel făcu şi regina,
> şi când se ridică, 'l îmbrățişă,
> căci Ulivieri încă-i pare frumos;
> şi zise, după ce-l luă de mână:
> — Bine venit eşti, nobile marchiz.

[1] Non si ricorda Antea più di Rinaldo:
sapea che per lo Egitto era già vecchio;
era passato quel sì ardente caldo,
e tuttavolta attende al suo apparecchio.

[2] Dominique Paquet, *O istorie a eternului feminin*, traducere de Livia Iacob, Univers, Bucureşti, 2007, p. 32-35.

BDD-A6474 © 2011 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:03:56 UTC)

O, Ulivier, tu nu 'mbătrâneşti vreodat'
încă mai pari frumos de zici c-ai fi pictat!
Nu-ți aminteşti când te-am lăsat
nemulțumit odată-n Babilonia?
Şi-adesea după tine-am suspinat,
chiar de Sultanul a pierdut coroana,
ş-apoi urmă, aşa cum ştii războiu'
de şi-acum de Morgante-i prăpădit ținutu'.[1] (XXIV, 67, 68)

Cu elocvența de altădată, Antea încearcă să-l convingă pe Ulivieri de legitimitatea acțiunilor sale. Este vorba de un gest reparator față de amintirea tatălui, o cauză dreaptă, o chestiune de onoare, sprijinită de Mahomed însuşi, o exigență care justifică până şi dezastrul lăsat în urmă de trupele sale (XXIV, 69, 72). Regina îl întrebă apoi de Orlando, căci depre Rinaldo ştia că e în Egipt, exprimându-şi dorința de a relua duelul întrerupt cu ani în urmă, bănuind că de data asta el n-ar mai fi refuzat să lupte (XXIV, 70) şi îşi încheie discursul făcându-i cunoştință lui Ulivieri cu cei doi uriaşi fioroşi (XXIV, 74). Este rândul paladinului să încerce s-o convingă pe fosta aliată de lipsa de fundament a răzbunării sale, fără să ajungă însă la niciun rezultat, căci Antea vrea să-şi încerce puterile cu Orlando şi nu renunță la cucerirea Franței (XXIV, 82).

În timpul bătăliei, Malagigi reuşeşte să-i păcălească pe uriaşi şi să-i îndepărteze de câmpul de luptă, spre nemulțumirea reginei care-i cere socoteală lui Orlando, acuzându-l de lipsă de loialitate (XXIV, 116-117). Drept răspuns, paladinul îi întoarce ofensa, amintindu-i de ajutorul acordat la încoronare – este o scăpare a lui Pulci, Rinaldo fiind cel care a sprijinit-o, sigur fiind de acordul verişorului (XXI, 96) – şi o înştiințează că este dispus să-i îndeplinească dorința de a decide soarta războiului printr-un duel (XXIV, 118-121). Antea şi Orlando se bucură de o scurtă

[1]Ulivier, come Orlando disse, andòe
dove era Antea, e scese di Rodello
e inginocchiossi, e poi la salutòe;
e così fece la reina a quello,
e poi che si fu ritto, l'abbracciòe,
perché Ulivieri ancor gli par pur bello;
e disse, poi che per la mano il prese:
— Ben sia venuto il mio gentil marchese.

O Ulivier, tu non invecchi mai;
ancor dipinta par questa persona!
Non ti ricorda quand'io ti lasciai
mal contento una volta in Bambillona?
E molte volte di te sospirai,
benché il Soldan ne perdé la corona
e seguitò, come tu sai, la guerra
e guasta è ancor per Morgante la terra.

BDD-A6474 © 2011 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:03:56 UTC)

confruntare echilibrată (XXIV, 123, 124), pentru că în jurul lor se dezlănțuie infernul şi fiecare dintre ei trebuie să-şi reia locul printre ai săi (XXIV, 125). Regina se întâlneşte cu Ulivieri şi ulterior cu Gano, care se lasă cu uşurință doborât de pe cal (XXIV, 126), în timp ce Orlando face prăpăd printre păgâni (XXIV, 131, 132, 143), obligând-o să-i ceară un armistițiu de douăzeci de zile pentru a-şi îngropa morții (XXIV, 145).

Falseron, mesager al lui Marsilio, cu o scuză falsă, după cum îi este şi numele, ajunge să viziteze împreună cu Orlando tabăra Anteei şi, fiindu-i arătat cortul înfățişând moartea Sultanului alături de toate nenorocirile care i-au urmat, o umileşte, spunându-i că ar trebui să înlocuiască imaginile ruşinii sale cu cele ale răzbunării care spală onoarea (XXIV, 171-175). Pulci descrie reacția reginei printr-un adjectiv cu valoare peiorativă, „jumulită" [spennacchiata]: „Rămase jumulită toată Antea" [Rimase tutta spennacchiata Antea] (XXIV, 177). În lumina acțiunilor ulterioare ale Anteei, dar şi a remarcei lui Pulci referitoare la firea recalcitrantă a femeilor, acest vers s-ar putea interpreta ca: Antea a fost straşnic mustrată şi apoi şi-a revenit, fiind tocmai lucrul de care avea nevoie. Regina nu reacționează la provocare, ba dimpotrivă, tace, dar această atitudine trebuie interpretată, spune Pulci, ca o dorință de a-şi aminti lucrurile după plac (XXIV, 177). Având un suflet generos, păgâna decide să facă pace cu Carol Magnul şi, obținând binecuvântarea acestuia, se întoarce acasă (XXIV, 177, 178).

Ultima apariție a Anteei în poem este marcată de justificarea lui Pulci pentru rapida şi astfel nepotrivita ieşire din scenă a acesteia, cerută de noi priorități narative:

> Eu o las pe Antea din Paris să plece
> aşa în grabă, şi pare că îi iau din faimă,
> căci trebui altă pânză să urzesc.[1] (XXIV, 179)

BIBLIOGRAFIE

ASCOLI, Russel Albert, *Pulci's "Morgante": poetry and history in Fifteenth-Century Florence* by Constance Jordan in "Renaissance Quarterly", Vol. 41, No. 1 (Spring, 1988), p. 148-151.

BURKE, Peter, „Curteanul" în *Omul Renaşterii*, volum cooronat de Eugenio Garin, traducere de Dragoş Cojocaru, Iaşi, Editura Polirom, 2000, p. 125-152.

CARDINI, Franco, „Războinicul şi cavalerul" în *Omul medieval*, volum coordonat de Jacques Le Goff, traducere de Ingrid Ilinca şi Dragoş Cojocaru, Iaşi, Editura Polirom, 1999, p. 69-103.

COOK, James Wyatt, *Half-Serious Rhymes: The Narrative Poetry of Luigi Pulci* by Mark Davie; *Morgante: The*

[1] Io lascio Antea da Parigi partire
sì tosto, e par ch'io gli tolga di fama,
ché mi bisogna un'altra tela ordire.

BDD-A6474 © 2011 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:03:56 UTC)

Epic Adventures of Orlando and His Giant Friend Morgante by Luigi Pulci in "Renaissance Quarterly", Vol. 52, No. 2 (Summer, 1999), p. 504-507.

FERRONI, Giulio, *Storia della letteratura italiana*. *Dalle origini al Quattrocento*, Torino, Einaudi, 1991.

GRECO, Aulo, „Introduzione" in Luigi Pulci, *Morgante e opere minori*, Volume I, Torino, UTET, 2004, p. 7-40.

LEBANO, Edoardo A., *Amore e donne innamorate nel «Morgante»*, in „Italica", Nr. 3-4, 2005, p. 380-389.

LEBANO, Edoardo A., *Luigi Pulci and Late Fifteenth-Century Humanism in Florence* în „Renaissance Quarterly", Vol. 27, No. 4 (Winter, 1974), p. 489-498.

NIGRO, Salvatore S., *Pulci e la cultura medicea*, Bari, Laterza, 1972.

ORVIETO, Paolo, *Differenze „retoriche" fra il «Morgante» e il «Furioso» (Per un'interpretazione narratologica del «Furioso»)* în „Ludovico Ariosto: lingua, stile e tradizione. Atti del Congresso organizzato dai comuni di Reggio Emilia e Ferrara 12-16 ottobre 1974" a cura di Cesare Segre, Milano, Feltrinelli, 1976, p. 157-173.

ORVIETO, Paolo, *Luigi Pulci*, in *Storia della letteratura italiana*, diretta da Enrico Malato, Volume III, *Il Quattrocento*, Roma, Salerno, 1996, p. 405-456.

PAQUET, Dominique, *O istorie a eternului feminin*, traducere de Livia Iacob, Bucureşti, Univers, 2007.

PULCI, Luigi, *Morgante e opere minori*, a cura di Aulo Greco, Volume I, Torino, UTET, 2004.

PULCI, Luigi, *Morgante e opere minori*, a cura di Aulo Greco, Volume II, Torino, UTET, 2004.

SANSONE, Mario, *Storia della letteratura italiana*, Milano, Principato, 1987.

SAPEGNO, Natalino, *Compendio di storia della letteratura italiana*, 1. *Dalle origini all'Umanesimo- fine del Quattrocento*, Firenze, La Nuova Italia, 1989.

VIGARELLO, Georges, „Introducere" în *O istorie a frumuseţii. Corpul şi arta înfrumuseţării din Renaştere până în zilele noastre*, traducere de Luana Stoica, Chişinău, Editura Cartier, 2005, p. 7-11.

BDD-A6474 © 2011 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:03:56 UTC)